

Rewolucja rosyjska

Spuścizna

„Implementacje strategii” zmiany

pod redakcją Anny Jach

Rewolucja rosyjska

Spuścizna

„Implementacje strategii” zmiany

ROSJA

Wczoraj, dziś i jutro

Polityka – Kultura – Gospodarka – Religia

Pod redakcją Joachima Dieca, Anny Jach i Michała Kuryłowicza

Tom 21

Rewolucja rosyjska

Spuścizna

„Implementacje strategii” zmiany

pod redakcją Anny Jach

Kraków

Copyright by individual authors, 2017

Recenzent
prof. dr hab. Andrzej Czajowski

Redakcja
Joanna Hańczkiewicz

Projekt okładki
Dorota Furas

ISBN 978-83-7638-902-8

DOI: <https://doi.org/10.12797/9788376389028>

Publikacja dofinansowana przez Wydział Studiów Międzynarodowych
i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

KSIEGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431 27 43, 12 421 13 87
e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:
www.akademicka.pl

Pamięci Profesora Andrzeja Chodubskiego poświęcam

Anna Jach

Kraków 2017

Spis treści

Rozdział 1

Anna Jach

Proces „implementacji strategii” rewolucji – koncepcje, metody, doświadczenia	9
--	---

Rozdział 2

Karolina Maćko

Proletariaccy jakobini – rewolucja francuska i przewrót październikowy w perspektywie porównawczej. Ideały Wielkiej Rewolucji 100 lat później	31
---	----

Rozdział 3

Sebastian Torlop

Geopolityczne znaczenie Syberii w perspektywie globalnego ocieplenia	45
---	----

Rozdział 4

Witalii Kariev

Autonomiczno-federacyjne koncepcje Wołodymyra Wynnyczenki w kontekście polityki jego rządu wobec Rządu Tymczasowego	59
---	----

Rozdział 5

Dymitr Romanowski

Historia, polityka a zbawienie	71
--------------------------------------	----

Rozdział 6

Aleksandr Sungurow

Rosyjskie i radzieckie tradycje udziału przedstawicieli środowiska akademickiego w polityce: Władimir Wiernadski, Andriej Sacharow i inni	81
---	----

Rozdział 7

Kinga Osierda

- Współczesne *Беспризорные дети* – przedstawienie
 problemu samotności wśród rosyjskich dzieci 91

Rozdział 8

Katarzyna Duda

- Niewolnicy wolności (Swietłana Aleksijewicz, *Czasy
 secondhand. Koniec czerwonego człowieka*) 101

Rozdział 9

Elżbieta Żak

- Karnawał rewolucji (Olga Sławnikowa, 2017) 113

Rozdział 10

Michał Kuryłowicz

- Rewolucja oraz dzieje ZSRR w perspektywie rosyjskiej
 edukacji historycznej 125

Rozdział 11

Roman Sawienkow

- Rewolucja z 1917 roku w procesach politycznych
 współczesnej Rosji 137

Rozdział 12

Irina Orłowa

- Tworzenie mechanizmów samoregulacji i kształtowanie
 systemu demokracji we współczesnej Rosji 145

Rozdział 13

Anna Jach

- Pieriestrojka* – reformowanie spuścizny rewolucji 157

Rozdział 14

Rafał Lisiakiewicz

- Model gospodarczy Rosji Putina a spuścizna
 potransformacyjna. 189

Rozdział 15

Anna Jach

- „Implementacje strategii” zmiany. Próba bilansu 205

- Bibliografia 217

- Noty o autorach 231

ANNA JACH <http://orcid.org/0000-0002-3748-5406>
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Rozdział 15

„Implementacje strategii” zmiany

Próba bilansu

XX wiek w historii Rosji odcisnął się piętnem zmian, które dogłębnie przekształciły państwo i społeczeństwo rosyjskie. Instrumentem wdrażania nowych strukturalnych i funkcjonalnych rozwiązań stała się najbardziej radykalna forma zmiany – rewolucja. Poczynając od pierwszej, „burżuazyjno-demokratycznej” (wedle terminologii bolszewickiej) z 1905 roku, poprzez drugą – demokratyczną z marca 1917 roku (luty 1917 roku według starego stylu), trzecią – najbardziej radykalną, będącą *de facto* zamachem stanu, listopadową z 1917 roku (październik 1917 roku starego stylu), na czwartej, gorbaczowowskiej kończąc (1985-1991). Można śmiało powiedzieć, że zasadniczą cechą XX-wiecznej Rosji był proces dynamicznie zachodzących przeobrażeń, obejmujących swym zasięgiem wszystkie sfery życia społeczno-politycznego, gospodarczego i kulturowego państwa oraz społeczeństwa rosyjskiego.

Rosyjska droga „implementacji strategii” zmian na drodze rewolucji zrodziła się w drugiej połowie XIX wieku w środowisku rewolucyjnego odłamu intelektualistów narodnickich. Do czołowych przedstawicieli tego nurtu, z których dorobku w pierwszym rządzie czerpał Włodzimierz Lenin, należeli Nikołaj Czernyszewski, Piotr Tkaczow i Siergiej

Nieczajew. Dzięki opublikowanym na emigracji pismom ich autorstwa przyszedł ojciec rewolucji rosyjskiej opracować szczegółową koncepcję przeszczepienia na grunt rosyjski bakcyla rewolucji.

Teoretyczne założenia „implementacji strategii” zmiany na gruncie rosyjskim zostały zapożyczone ze spuścizny rewolucji francuskiej, której, dziś tak definiowana, Wielka Rewolucja Rosyjska (Andriejew, 2017) stała się naturalną kontynuatorką. Jednym z rudymenarnych pytań, stale obecnych we współczesnym dyskursie publicznym Rosji, jest pytanie o dziedzictwo wydarzeń roku 1917. Próba ustosunkowania się do wydarzeń sprzed 100 lat stanowi niełatwe wyzwanie, albowiem badając dziedzictwo rewolucji, trzeba pochylić się nie tylko nad wzniosłymi ideałami oraz zainicjowaną modernizacją życia, której celem jest poprawa warunków funkcjonowania. Rewolucja, rozumiana jako proces, który odnosi się do „fundamentalnych, rozległych, wielowymiarowych zmian, naruszających sam rdzeń porządku społecznego”, obejmujący „wielkie masy ludzi zmobilizowanych do działania w ramach ruchu rewolucyjnego”, a także niosący ze sobą w sposób nieunikniony przemoc i przymus (Sztompka, 2005, s. 282), posiada ciemną stronę. O tej drugiej odsłonie „implementacji strategii” zmiany również należy pamiętać i traktować ją jako przestrozę na przyszłość.

Na gruncie strategicznego planu przeprowadzenia rewolucji w Rosji autorstwa Tkaczowa (Ткачев, 1933) Lenin nie tylko przygotował koncepcję przejęcia władzy na drodze powstania zbrojnego, lecz także zainicjował proces jej krzepnięcia. Początkowe, utopijne leninowskie wizje odnośnie do funkcjonowania państwa – rozwiązanie policji, wojska, kasty urzędniczej, wprowadzenie wybieralności i możliwości odwołania w każdej chwili urzędnika przy wynagrodzeniu nieprzewyższającym płacy dobrego robotnika (Heller, Niekricz, 2016, s. 49) – ogłoszone po powrocie w kwietniu 1917 roku do Piotrogradu, ustąpiły miejsca względem pragmatycznym. Wynikało to z kilku kwestii. Po pierwsze, program ten został uznany przez towarzyszy za „hurralewiczowy, nieokiełznany radykalizm i prymitywną demagogię” (Heller, Niekricz, 2016, s. 49) i jako taki odrzucony. Po drugie, umocowanie władzy rządu bolszewickiego było pozaprawne, skutkiem czego w każdej chwili jego członkowie mogli być jej pozbawieni. Po trzecie, pogarszająca się sytuacja wewnętrzna i zagraniczna państwa wymusiła reorientację ce-

łów strategicznych nowej władzy. Przesłanki te stanowiły uzasadnienie pierwszej w długoletnim okresie istnienia państwa radzieckiego zmiany koncepcji „implementacji strategii” rewolucji.

Konsekwencją przejścia władzy przez bolszewików na drodze przewrotu politycznego była budowa państwa opartego na założeniach ideologicznych zgoła odmiennych od tych, które istniały na Zachodzie. Miało być to państwo komunistyczne, którego podstawowym kryterium oceny obywateli była przynależność klasowa. Właściwe pochodzenie społeczne determinowało politykę wewnętrzną państwa radzieckiego. Uwzględniając teorie o przebudowie systemu politycznego, dokonano przededefiniowania celów transformacji gospodarczej i społecznej Rosji. Na gruzach Rosji carskiej powstało pierwsze w historii państwo komunistyczne, które miało realizować postulaty równości i sprawiedliwości społecznej.

W praktyce powstała Rosyjska Socjalistyczna Republika Rad stworzyła fundamenty, które utrzymały ją przez blisko 70 lat. Ideologia, partia, policja polityczna i wojsko – to dzięki nim komuniści byli w stanie nie tylko utrzymać się u władzy, lecz także dokonywać zmian w obrębie strategii polityki we wszystkich jej aspektach w zależności od woli politycznej rządzących.

Odrzucając trialistyczną koncepcję podziału władzy, bolszewicy przystąpili do wdrażania założeń budowy komunizmu. W pierwszym rządzie zadbali o zabezpieczenie własnej pozycji poprzez reformę systemową. Stało się to możliwe dzięki przejęciu władzy w państwie przez bolszewików, którzy w przeciwieństwie do swoich oponentów politycznych (eserowców i mienszewików) dysponowali sprawną, zdyscyplinowaną kadrą tzw. zawodowych rewolucjonistów. Posiadali także energicznych i charyzmatycznych przywódców (Lenin, Trocki), którzy dzięki zręcznej propagandzie potrafili dotrzeć do różnych warstw społeczeństwa. Robotnikom obiecywali udział we władzy i poprawę warunków życia, chłopom – ziemię, żołnierzom – zawarcie natychmiastowego pokoju, zaś narodom podbitym przez carat – zwrot wolności, z pełną niepodległością włącznie. Chociaż głoszone obietnice miały charakter czysto propagandowy, w praktyce przyczyniły się do uzyskania poparcia ze strony zmęczonego już chaosem społeczeństwa. Oczekiwano przywrócenia porządku, pokoju i bezpieczeństwa oraz realizacji postulatów wypracowanych w trakcie rewolucji lutowej.

Budując od podstaw własny model państwa, bolszewicy w pełni wykorzystywali zdobycze swoich poprzedników. W ten sposób przywłaszczono sobie osiągnięcia okresu republiki demokratycznej: zniesienie cenzury (wolność słowa, druku i zgromadzeń), ogłoszenie amnestii dla więźniów politycznych, wprowadzenie równości politycznej (prawa wyborcze dla wszystkich), rozwiązanie Dumy Państwowej i ogłoszenie Rosji republiką oraz zaplanowanie wyborów do Zgromadzenia Ustawodawczego (Konstytuanty), którego celem było uchwalenie konstytucji. Niestety, spory w obozie rządzącym w okresie funkcjonowania dwuwładzy (III-XI 1917) oraz nieudolność i błędy Rządu Tymczasowego, któremu Centralny Komitet Wykonawczy Rady Delegatów Robotniczych i Żołnierskich przyznał, na wniosek mienszewików i eserowców, „nieograniczone pełnomocnictwa i nieograniczoną władzę” (Dudek, 2000, s. 337), doprowadziły do niemal bezkrawowego, mało rzucającego się w oczy na arenie międzynarodowej przechwycenia władzy w Rosji przez bolszewików.

Powstały na fundamencie Rosji radzieckiej (1917-1922) Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich (1922-1991) w sferze polityki wewnętrznej i zagranicznej charakteryzowało siedem faz istnienia. Wytyczały one wektor strategii zmiany.

Pierwszy okres (1922-1928) został zapoczątkowany ogłoszeniem w 1921 roku przez Lenina Nowej Polityki Ekonomicznej (NEP). Okres ten skoncentrowany był na odbudowie kraju ze zniszczeń spowodowanych rosyjską wojną domową i komunizmem wojennym. Co charakterystyczne, już wtedy ograniczonej liberalizacji ekonomicznej towarzyszyło stopniowe zaostrzanie się terroru politycznego, który stanowił zapowiedź przyszłej fali czystek w kontekście wzmacniania władzy centralnej.

Publiczna deklaracja Józefa Stalina o odejściu od NEP-u oraz wyeliminowanie starych bolszewików z partii dały asumpt dla drugiego okresu (1929-1941). Stanowił on również proces „przebudowy” społeczeństwa radzieckiego zakorzenionego w tradycyjnym modelu społecznym i gospodarczym, ale także mentalnym. Długoletnia czystka, która dotknęła wszystkie warstwy społeczne, w połączeniu z kolektywizacją i rozkułaceniem wsi oraz falą sztucznie wywołanego głodu, jak również z procesem forsownej industrializacji, skutkowały radykalną zmia-

ną struktury społecznej i politycznej państwa. Wraz z systematycznym eliminowaniem faktycznych bądź wymaginowanych wrogów znacznemu osłabieniu uległa większość instytucji państwowego zarządzania na każdym szczeblu. Z drugiej jednak strony faktyczny prymat nad partią bolszewicką i społeczeństwem uzyskała tajna policja polityczna OGPU-NKWD. Ten stan rzeczy m.in. przyczynił się do niedociągnięć w przygotowaniach ZSRR do wojny obronnej w 1941 roku.

Udział ZSRR w II wojnie światowej, której kluczowy fragment od 22 czerwca 1941 do 9 maja 1945 roku znany jest w historiografii radzieckiej i rosyjskiej jako Wielka Wojna Ojczyźniana, przyczynił się do konsolidacji społeczeństwa, skutkiem czego wzrosło bądź odrodziło się na nowo poczucie wspólnoty, swoisty radziecki patriotyzm. Nie bacząc na koszty społeczne (kontynuowane represje wobec obywateli, ogromne straty wśród ludności cywilnej i żołnierzy), Związek Radziecki pod przywództwem Stalina zdołał nie tylko wyjść zwycięsko z wojny, lecz także znacząco rozszerzyć sferę swoich politycznych i ekonomicznych wpływów w Europie.

Czwarta faza istnienia ZSRR (1945-1953) charakteryzowała się uzyskaniem przez Związek Radziecki statusu supermocarstwa, co dało początek zimnej wojnie w stosunkach między Zachodem a Wschodem. Przyjęta podówczas strategia zmiany była ukierunkowana na odbudowę kraju ze zniszczeń wojennych oraz na wyścig zbrojeń, zwłaszcza w zakresie broni atomowej. Również w tym okresie zaostriżł się terror polityczny, wzorowany na tym z lat 30. XX wieku, został on jednak przezwany śmiercią Stalina.

Lata 1953-1964 to czas tzw. odwilży chruszczowskiej. Przyniósł on zdynamizowanie funkcjonowania systemu państwowego, który przejawiał coraz silniejsze oznaki skostnienia. Zerwanie ze stalinizmem (pojawienie się pierwszych dysydentów) oraz częściowo skuteczne złagodzenie natężenia zimnej wojny współwystępowały z otwartymi działaniami władz sowieckich obliczonymi na bezwzględną obronę integralności imperium komunistycznego (przez które rozumieć należy nie tylko sam ZSRR, lecz także europejskie państwa satelickie, wchodzące w skład bloku wschodniego). W praktyce na arenie międzynarodowej doszło do otwartego konfliktu pomiędzy ZSRR a Chinami właśnie o zachowanie/reformowanie spuścizny rewolucji.

Lata 1964-1985 to okres długich rządów nomenklatury partyjnej pod nominalnym przywództwem coraz bardziej niesprawnego Leonida Breżniewa oraz bardzo krótkich rządów genseków: Jurija Andropowa i Konstantina Czernienki. Czas ten przeszedł do historii państwa rosyjskiego jako okres „zastoju”, wyznaczany przez dyktaturę *gerontokracji* (zaznaczającą się najbardziej u schyłku epoki Breżniewa i w czasie kierownictwa Andropowa i Czernienki). W polityce wewnętrznej porzucano strategię zmiany na drodze reform. Ujawniły się za to na szeroką skalę skrywane dotychczas negatywne zjawiska, takie jak korupcja, nepotyzm i nadużywanie władzy dla zaspokajania prywatnych celów. Na arenie międzynarodowej, po tym, jak została ogłoszona i wprowadzona w życie „doktryna Breżniewa” (której przejawami były interwencja w Czechosłowacji w 1968 roku czy trwająca, jak miało się okazać, aż 10 lat wojna w Afganistanie, poczynwszy od 1979 roku), nastąpiła redefinicja wzajemnych stosunków międzynarodowych. Stany Zjednoczone pod przywództwem Ronalda Reagana (1981) ogłosiły, że uznają Związek Radziecki za „imperium zła”. Zainicjowany przez USA wyścig zbrojeń w połączeniu ze strategią wypychania wpływów sowieckich we wszystkich państwach, w których tylko to było możliwe, skutkowały marginalizacją ZSRR na arenie międzynarodowej.

Innym elementem wpływającym bezpośrednio na pozycję państwa radzieckiego na arenie międzynarodowej, której skutki znalazły bezpośrednie przełożenie na politykę wewnętrzną, było zaangażowanie się ZSRR w proces helsiński. Dążąc do uzyskania korzyści w postaci dostępu do najnowszych technologii, jakimi w owym czasie dysponował Zachód w zakresie m.in. zbrojenia, Breżniew zaakceptował warunki Wielkiej Karty Pokoju. Stając się sygnatariuszem Aktu Końcowego KBWE, Związek Radziecki publicznie na forum międzynarodowym zobowiązał się do przestrzegania zasad zawartych w tzw. koszykach. Obejmowały one kwestie: bezpieczeństwa w Europie (Koszyk I), współpracy w dziedzinie gospodarczej, naukowej i technicznej oraz środowiska naturalnego (Koszyk II), współpracy w dziedzinie humanitarnej i dziedzinach pokrewnych (Koszyk III) oraz kontynuowania procesu Konferencji (Koszyk IV) (*Final Act of the Conference on Security and Co-operation in Europe*, 1983).

Postanowienia w nich zawarte w sposób dogłębny zmieniały układ sił nie tylko w Europie, lecz także w świecie. Konsekwencją przyjęcia

"Deklaracji zasad rządzących stosunkami między państwami uczestniczącymi" było uznanie na arenie międzynarodowej imperialnej pozycji Związku Radzieckiego, w powiązaniu z nienaruszalnością europejskiej strefy "realnego socjalizmu". Procesowi temu towarzyszyła również naiwna nadzieja na modernizację przez Zachód gospodarek ZSRR i jego satelitów. Zainicjowany został w ten sposób proces, który w dobie sprawowania funkcji genseka przez Michaiła Gorbaczowa doprowadził do wypracowania nowej strategii zmiany funkcjonowania państwa radzieckiego i jego społeczeństwa na drodze tzw. pokojowej rewolucji.

Okres 1985-1991 to ostatnia faza istnienia Związku Radzieckiego, zainicjowana objęciem władzy przez Michaiła Gorbaczowa, sekretarza generalnego KPZR. W kontekście strategii zamiany przypomina on najbardziej dynamiczny okres funkcjonowania czerwonego imperium. Ogłoszona w 1986 roku *pieriestrojka*, która miała znamiona „pokojowej rewolucji”, nie uzdrowiła pozostającego w stanie marazmu systemu państwowego, ale ujawniła w ciągu kilku lat głębię jego kryzysu ekonomicznego, narodowościowego i społeczno-politycznego, a także degradację kulturową społeczeństwa radzieckiego. Ta „odgórno-oddolna” przebudowa doprowadziła ostatecznie do zapoczątkowania procesu socjalizacji polityczno-społecznej społeczeństwa radzieckiego, która w konsekwencji przekuła się w upodmiotowienie obywateli w polityce. Poza jedną społeczno-polityczną sferą polityki wewnętrznej podejmowane przez Gorbaczowa próby unowocześnienia anachronicznego imperium na każdym poziomie kończyły się fiaskiem.

Odmienne zgoła okazały się oceny jego polityki zagranicznej. Polaryzacja stanowisk wynikała z percepcji wdrażanej strategii zmiany. Dla obywateli ZSRR, którzy identyfikowali się z tożsamością dziejową państwa związkowego, aktywność Gorbaczowa na arenie międzynarodowej symbolizowała uległość wobec Zachodu, oddanie pola. Wyrażenie zgody na procesy transformacyjne w państwach Europy Środkowo-Wschodniej było tego najdobitniejszym przykładem. Z perspektywy natomiast świata zachodniego oraz samych społeczeństw państw postkomunistycznych Gorbaczow stał się bohaterem, który w sposób pokojowy zdemontował imperium, pozwalając na pójście przez nie własną drogą ustrojową. Inaczej okres ten postrzegali i nadal postrzegają współcześni Rosjanie, a szczególnie kierownictwo państwa. Dla większości z nich, co

jest nadal elementem współczesnej narracji historycznej państwa rosyjskiego, demontaż struktur państwa związkowego oznaczał największą katastrofę geopolityczną w historii XX wieku (Путин, 2005).

Przywołanie przynajmniej w tak powierzchownej formie ewolucji systemowej Rosji w dobie wyzwań rewolucyjnych XX wieku znajduje swoje uzasadnienie w stwierdzeniu o modelu odgórnego reformowania państwa, co jest z kolei zgodne z rosyjską tradycją władzy politycznej. Mamy tu do czynienia z cyklicznością strategii zmiany, która w zależności od czynników wewnętrznych i zewnętrznych wykazuje się raz większą dynamiką, a raz spowolnieniem.

Pozwala to na podstawie zaprezentowanych w niniejszej książce analiz sformułować pewne wnioski dotyczące „implementacji strategii” zmiany dokonywanej na drodze rewolucji.

Po pierwsze zatem, rewolucja jako forma dokonywanych zmian jest metodą powszechnie nieakceptowaną, albowiem niesie ze sobą coś więcej niż mgliście zarysowaną perspektywę poprawy warunków życia i funkcjonowania poszczególnych warstw społecznych. W powszechnym przekonaniu utożsamiana jest z żywiołem, nad którym nikt, żadna z sił czy struktur, nie jest w stanie zapanować. Dowiodły tego nie tylko wydarzenia roku 1917 w Rosji, lecz także inne destrukcyjne wstrząsy, do których rewolucja rosyjska odwoływała się zarówno na poziomie ideologicznym, jak i strategicznym. Wyraz wyczerpaniu rewolucji jako środka umożliwiającego zmiany dał premier Federacji Rosyjskiej Dmitrij Miedwiediew, występując w 2016 roku na forum ekonomicznym swej partii, Jedyna Rosja (*Медведев*, 2016).

Po drugie, strach przed rewolucją postrzeganą jako zagrożenie dla istniejącego systemu, który niesie ze sobą chaos i zniszczenie, stał się motorem rezygnacji z oficjalnych obchodów 100. rocznicy wydarzeń 1917 roku przez władze centralne FR. Decyzja o tym została podjęta pod wpływem importu tzw. rewolucyjnych technologii i kolorowych rewolucji, ale przede wszystkim została podyktowana coraz bardziej niestabilną sytuacją wewnętrzną państwa rosyjskiego. Podjęto więc działania na rzecz mobilizacji warstw społecznych, struktur zawodowych i elektoratu ekipy rządzącej. Środowiska te wskazano jako podmioty uprawnione do wzmożenia wysiłków, aby nie zaistniało zagrożenie kolejnej fali „smuty”. Wśród odbiorców powyższego apelu znaleźli się przede

wszystkim dziennikarze, ekonomiści, sfera budżetowa – czyli ci, których interesy pozostają zbieżne z interesami państwa, a do tego mają szeroką możliwość oddziaływania na innych współobywateli. Do nich zwrócił się, przemawiając na mediaforum Ogólnorosyjskiego Frontu Ludowego (Общероссийского народного фронта – ОНФ) w Sankt Petersburgu w kwietniu 2016 roku prezydent Putin, apelując, aby nie stali się źródłem implementacji czwartej rewolucji (*Путин надеется*, 2016).

Po trzecie, odgórne działania inicjowane przez przywódcę państwa (cara, sekretarza generalnego partii, prezydenta) odbierane są jako gwarancja skuteczności zmiany. Od czasów Piotra I do dziś praktyka ta jest akceptowalna przez społeczeństwo, które, personifikując władzę, nadaje jej walor legitymizacji. Poszukując odpowiedzi na pytanie o realne szanse „implementacji strategii” zmiany, można stwierdzić, że jest ona możliwa w każdych warunkach. Czynnikiem, który determinuje owo wprowadzanie zasadniczych przemian, jest istnienie scentralizowanej władzy. Silnie spersonalizowana staje się warunkiem elementarnego przynajmniej poziomu zaspokojenia potrzeb ludności i funkcjonowania społeczeństwa w ogóle. Stąd decydującą pozycję w procesie „implementacji strategii” rewolucji zajmuje silny lider, przywódca, z którym każdy będzie się utożsamiał. Poczucie, że ktoś się o nas, jako społeczeństwo, będzie troszczył, jest kolejną cechą rosyjskiego myślenia politycznego.

Po czwarte, wpływ kultury politycznej oraz przywiązanie do tradycyjnych form aktywności społeczeństwa przekłada się na funkcjonowanie silnego ośrodka decyzyjnego, z którym mogą utożsamiać się obywatele. Związane jest to także z potrzebą przerzucenia na kogoś odpowiedzialności za losy kraju, ale także własne. Paternalizm i etatyzm są po dziś dzień stałymi elementami kultury politycznej kształtującymi relacje na linii państwo–obywatel.

Po piąte, nieobecność społeczeństwa obywatelskiego podług koncepcji demokracji liberalno-przedstawicielskiej wynika nie tylko z przywołanego powyżej typu paternalistyczno-etatystycznej kultury politycznej, lecz także z występujących tu tendencji silnie związanych z doświadczeniami systemowymi wyniesionymi z minionych epok. Obok napływających od lat 90. XX wieku tendencji demokratycznych i liberalnych, mamy do czynienia z nachyleniem konserwatywnym, jak również przejawami myślenia w kategoriach imperialno-nacjonalistycznych. Na postrzeganie siebie jako jednostki, ale także samego

państwa, organów władzy kolektywnej czy poszczególnych jednostek sprawujących władzę, a także na ocenę przedsięwziętych działań i podejmowanych strategii w polityce bardzo duży wpływ mają autorytarny i totalitarny typ kultury politycznej. Wszystkie przejawy przywołanych tendencji nadal funkcjonują w masowej świadomości społecznej, uniemożliwiając zdecydowane przejście na odmienne tory myślenia politycznego. Model społeczeństwa obywatelskiego, do istnienia którego odwołują się otwarcie przedstawiciele przede wszystkim rosyjskich nurtów okcydentalistycznych, stał się jednak wartością samą w sobie także dla samych obywateli rosyjskich. Stanowisko to jest skutkiem przeobrażeń, które dokonały się w społeczeństwie, towarzysząc im zmiany w otoczeniu systemu społeczno-politycznego, gospodarczego i międzynarodowego. Wydaje się, że proces ten jest nieodwracalny, aczkolwiek wdrażany jest na podstawie własnych, rodzimych doświadczeń z uwzględnieniem gotowości na owe przekształcenia obywateli.

Po szóste, należy skonstatować wypracowanie jednolitych wzorców postępowania i odwoływanie się do kategorii, które staną się fundamentem jedności państwa, trwałości jego tożsamości. W obliczu wciąż nawarstwiających się problemów natury wewnętrznej narodziła się potrzeba wypracowania takich mechanizmów funkcjonowania zarówno systemu politycznego, jak i społeczeństwa, które stałyby się gwarantem zachowania jedności państwa. Bardzo korzystne z jednej strony, ale równie niebezpieczne z drugiej stały się obchody 100. rocznicy wydarzeń rewolucji lutowej (drugiej rewolucji rosyjskiej) oraz październikowej (trzeciej rewolucji rosyjskiej – zwanej i celebrowanej w minionej komunistycznej epoce pod nazwą „Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej”), które odbyły się w 2017 roku. Współcześni decydenci rosyjscy, zdając sobie doskonale sprawę z trudności sytuacji, w której się znaleźli, postanowili nie urządzać oficjalnych, hucznych obchodów tychże wydarzeń. Na taką taktykę zdecydowano się także dlatego, że kolejna transformacja świadomości współczesnego społeczeństwa rosyjskiego w kierunku realizacji postulatów budowy społeczeństwa obywatelskiego, której towarzyszą symptomy słabości systemu politycznego, mogą się stać iskrą zapalną dla dalece niepożądanych i trudnych do kontrolowania wstrząsów.

Stąd rezygnacji z oficjalnych obchodów towarzyszyła akceptacja dla działań upamiętniających wydarzenia sprzed 100 lat na poziomie

poszczególnych podmiotów i jednostek administracyjnych, ale przede wszystkim dla działań podejmowanych przez liczne stowarzyszenia, kluby, domy kultury, które w ten sposób przywracały strzępy pamięci o tamtych wydarzeniach. Przyświecała im jednak myśl o tym, aby znaleźć takie forum wypowiedzi o przeszłości, które pozwoli wzniesić się ponad traumatyczne i tragiczne wydarzenia i wypracować wspólną płaszczyznę porozumienia opartego na fundamentach poczucia jedności i tożsamości narodowej. Służyć temu celowi miały również powoływane odgórnie przez władze struktury społeczne, które miały czuwać nad przebiegiem tego procesu, m.in. w postaci regionalnych izb społecznych. Monitoring zachowań społecznych jest jedną z form kontroli aparatu państwowego nad obywatelami rosyjskimi, która pozwoli utrzymać obecnym elitom *status quo* w procesie „implementacji strategii” zachodzących zmian.

Po siódme, konieczne znalezienie *modus vivendi* elit intelektualnych Rosji, które, biorąc aktywny udział w życiu naukowym, przy zagwarantowaniu autonomii uczelni i swobody badań naukowych, mają szansę na powrót stać się zapleczem intelektualnym procesów modernizacyjnych. To również zwrócenie uwagi decydentów, ale także społeczeństwa rosyjskiego na istotną rolę środowiska akademickiego w kształtowaniu młodego pokolenia, które gotowe będzie wziąć na swoje barki odpowiedzialność za przyszłość państwa.

Po ósme, należy zwrócić uwagę na efektywność reformowania państwa. Najwłaściwszym przykładem jej braku okazał się los funkcjonującego na przestrzeni blisko 70 lat Związku Radzieckiego. Wszelkie próby podejmowania takich działań nie doprowadzały do uzyskania zakładanych całościowych efektów, a czasami wręcz do ich wypaczenia. Najbardziej jaskrawym przykładem takiej reformy była *pieriestrojka* systemu ZSRR zapoczątkowana w 1985 roku. Pomyślana jako taktyka „naturalnej” zmiany, okazała się chybioną próbą przekonania społeczeństwa radzieckiego o tej naturalności. Paradoks sytuacji polegał na tym, że w radzieckiej rzeczywistości od samego początku to, co w gruncie rzeczy chore i nienaturalne, stawiało niejednokrotnie opór temu, co stanowiło próbę powrotu do naturalnego stanu sprzed rewolucji. Chichot losu sprowadza się do faktu wskazującego na to, co sztuczne i wykreowane, jako na czynnik odgrywający rolę tradycji. „Implementacja

strategii” zmiany okaże się procesem możliwym do przeprowadzenia dopiero wtedy, kiedy jej założenia będą odwoływać się do zdrowego rozsądku, naturalnych procesów motywowania społeczeństwa przy konstruowaniu państwa i gospodarki. To jest też lekcja dla dzisiejszych reformatorów rosyjskich.

Poddając ocenie transponowanie zdobyczy rewolucji do zmieniających się realiów zarówno sfery wewnętrznej, jak i zewnętrznej państwa rosyjskiego, należy przyznać, że wykazują się one niezwykle elastycznością i trwałością. Zjawisko to związane jest z pragmatycznym podejściem do definiowania obszarów „implementacji strategii” zmiany od samego początku państwowości rosyjskiej jako Rosji radzieckiej. Raz jeszcze można powtórzyć: uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne, obok przebudowy ustrojowej i politycznej, *pieriestrojki* ideologicznej i transformacji gospodarczej, a także przeobrażeń struktury społecznej i przemodelowywania koncepcji polityki zagranicznej, stanowiły i nadal stanowią fundament konstytuujący dzisiejszą rzeczywistość polityczną Federacji Rosyjskiej i narodu rosyjskiego. Ze wszystkimi tego zjawiska konsekwencjami, zarówno pozytywnymi, jak i destrukcyjnymi. Budują one tożsamość kulturową, która wpływa na percepcję świata zewnętrznego, ale także pozwala odnaleźć się w rzeczywistości zachodzących przemian wewnętrznych.

Rewolucja rosyjska

Spuścizna

„Implementacje strategii” zmiany

Poddając ocenie transponowanie zdobyczy rewolucji do zmieniających się realiów zarówno sfery wewnętrznej, jak i zewnętrznej państwa rosyjskiego, przyznać należy, że wykazują się one niezwykle elastycznością i trwałością. Zjawisko to związane jest z pragmatycznym podejściem do definiowania obszarów implementacji strategii zmiany od samego początku państwowości rosyjskiej jako Rosji Radzieckiej. One bowiem, obok przebudowy ustrojowej i politycznej, pieriestrojki ideologicznej i transformacji gospodarczej, a także przeobrażeń struktury społecznej i przemodelowywania koncepcji polityki zagranicznej, stanowiły i nadal stanowią fundament konstytuujący dzisiejszą rzeczywistość polityczną Federacji Rosyjskiej i narodu rosyjskiego. Ze wszystkimi tego zjawiska konsekwencjami, zarówno tymi pozytywnymi, jak i negatywnymi. Budują one tożsamość kulturową, która wpływa na percepcję świata zewnętrznego, ale także pozwala odnaleźć się w rzeczywistości zachodzących przemian wewnętrznych.

www.akademicka.pl

